

Szakmai beszámoló az F- 67896 számú “A monetáris politika hatása a mezőgazdasági árakra. Egy nemzetközi összehasonlítás” című OTKA kutatásról

A kutatást két szakaszra, az irodalom feldolgozására valamint adatgyűjtésre és empirikus elemzésre bonthatjuk.

Az első szakaszában az elméleti valamint empirikus irodalmat tekintettük át. A nemzetközi irodalom már a nyolcvanas évek második fele óta intenzíven foglalkozik a makrogazdasági valamint pénzügyi tényezők agrárárakra gyakorolt befolyásával (lásd például *Bessler*, 1984; *Chambers*, 1984; *Orden*, 1986a,b; *Devadoss és Meyers*, 1987; *Orden és Fackler*, 1989 munkáit). Az utóbbi években a téma új népszerűségnek örvend a kutatók körében, elsősorban kointegrációs és hibakorrekciós módszerekkel vizsgálja a pénzügyi változók mezőgazdasági árakra gyakorolt hatására például *Zanias* [1998]; *Saghalian és társai* [2002], *Ivanova és társai* [2003], *Cho és társai* [2004], *Peng és társai*, [2004]. Ezek a kutatások, elsősorban az Egyesült Államok gazdaságával foglalkoztak, és arra a következtetésre jutottak, hogy a makrogazdasági mutatók bármely változása hatással van a mezőgazdasági árakra, a termelők bevételeire valamint az agrárexportra. Ezért logikus azt feltételezni, hogy az átmeneti országokra jellemző kevésbé stabil makrogazdasági környezetben ezek a pénzügyi mutatók változása még nagyobb hatással lehet a mezőgazdaságra. Mindezek ellenére meglepő, hogy pár kivételtől eltekintve (például *Ivanova és társai* [2003]) akik a bolgár makrogazdasági környezet mezőgazdaságra gyakorolt általános hatásait tanulmányozták) a téma nem keltette fel a kutatók érdeklődését.

A pénzügyi politikának reál és nominális hatásai is vannak a gazdaság egészére valamint rövid illetve középtávon a mezőgazdaságra. Hosszútávon azonban jellemzően nem figyelhetünk meg reális hatásokat (*Ardeni és Freebairn*, 2002). A monetáris politika valamint mezőgazdaság közvetlen kapcsolatrendszerét több szemszögből is vizsgálhatjuk, jelen tanulmányban azonban kizárólag az úgynevezett „túlszaladás” hipotézisre koncentrálnak. Akkor beszélhetünk a mezőgazdasági termék árak túlszaladásáról, ha a monetáris politikának valós rövid távú hatása van ezen termékcsoportha. Amennyiben a hipotézis igazolható, akkor következik, hogy a pénzkínálat nem semleges a különböző nemzetgazdasági árak szempontjából, vagyis a pénzügyi

szektorból érkező sokkok rövidtávon megváltoztathatják az nemzetgazdasági ágazatok árindexének az arányát, másképpen a relatív árakat. Összefoglalva, a pénzsemlegesség valamint egyes szektorok árainak a túlszaladását tanulmányozó elméleti valamint empirikus irodalom áttekintése alapján, három csoportba oszthatjuk a témával foglalkozó kutatásokat:

1. Ateoretikus empirikus kutatások: közös bennük, hogy nem egy gazdasági törvényszerűségek alapján levezetett elméleti modell alapján becsülnek egy modellt, hanem ad-hoc, jellemzően vektor autoregresszív, vagy jobb esetben vektor hibakorrekciós ökonometriai technikákkal vizsgálják az idősorok közötti összefüggéseket.
2. Elméleti modellekre épülő empirikus kutatások, amelyek még a korszerű idősor elemzés (egységgyök, kointegráció, hiba korrekciós modellek) széles körben való elterjedése előtt születtek, így egyes eredményeik megkérdőjelezhetőek (Chambers, 1984; Orden, 1986a, 1986b; Orden & Fackler, 1989).
3. Elméleti modellekre, megfelelő ökonometriai idősor technikákkal készült empirikus kutatások. Itt elsősorban Shagalian és társai 2002, eredményeire gondolunk, de ide tartoznak például Ivanova et al., 2003; Cho et al., 2004; Peng et al., 2004; Asfaha & Jooste, 2007 kutatásai is.

A kutatás második szakaszában, három poszt-szocialista ország (Magyarország, Lengyelország és Szlovénia) példáján keresztül tanulmányoztuk a pénzsemlegesség valamint a mezőgazdasági árak, ipari valamint szolgáltatások árához viszonyított túlszaladását. A részben közös gazdasági és politikai múlt mellett, a tanulmányozott országok úgy méretükben, mint az agrárszektor nemzetgazdaságban betöltött szerepében, valamint az átmeneti (tranzíciós) időszakban bejárt fejlődési pályájukban is lényegesen különböznek egymástól.

Kutatásunkban kointegrációs valamint hibakorrekciós módszertant alkalmazunk, hogy megvizsgáljuk a magyar, szlovén és lengyel mezőgazdasági árak rövidtávú túlszaladását. Az empirikus elemzés eredményei utalnak a hosszú távú pénzsemlegességi hipotézise is. Utóbbi kifejezetten fontos az átmeneti gazdaságok esetében, hiszen a mezőgazdasági árak változékonysága lényegesen magasabb a mezőgazdasági mint az ipari termékek esetében, főleg ha ezeket a fejlett gazdaságok hasonló ármozgásaihoz hasonlítjuk. A mezőgazdasági árak bizonyított túlszaladása legalábbis részben magyarázatot adhat a megfigyelt mezőgazdasági

árváltozékonyságra. A tárgyalt monetáris sokkoknak illetve pénzügyi tényezőknek gazdaságpolitikai következményeik is vannak. Az átmeneti évekre jellemző gyakran változó, kapkodó magyar agrárpolitika miatt a piaci árak nagyobb hatással voltak a gazdálkodók bevételeire, az árakat pedig a maguk során a hosszú valamint rövidtávú pénzpolitika nagyban befolyásolta. Amennyiben a pénzkínálat hosszú távon semleges, a mezőgazdasági javak árindexének a túlszaladásának még így is szignifikáns hatása lehet a gazdaságok rövidtávú bevételeire, végső soron pedig a gazdálkodók finánciális életképességére.

A kutatás főbb empirikus eredményeit az alább foglaljuk össze:

1. Módszertani szempontból, a kutatás rávilágított a megfelelő idősoros ökonometria i technikák alkalmazásának a fontosságára. Mindhárom ország esetében, ugyanazokat az idősorokat (bár az adatok elérhetőségének függvényében más-más intervallumban) használtuk: mezőgazdasági termelői árindex, ipari termelési árindex, szolgáltatások árindexe (proxiként a nemzeti valuta/euró árfolyamot alkalmaztuk a gyakorlatban), valamint a pénzkínálat mutatót (M1 – M3).
2. Több közép-kelet európai poszt-szocialista gazdaságra végeztük el az elemzést, megfelelő, publikálható eredményeket Szlovénia, Lengyelország és Magyarország esetében kaptunk. Megállapíthatjuk, hogy az elméleti modellből levezetett két hipotézis (rövid távú pénzsemlegesség valamint a rugalmas szektorok árainak a túlszaladása) tesztelése mindhárom ország esetében azonos eredményre vezetett:
 - a. A rövid-távú pénzsemlegesség hipotézist elutasítjuk
 - b. A rugalmas szektorok (elsősorban a mezőgazdaság, másodsorban a szolgáltatások) árai túlszaladnak a hosszú távú egyensúlyi pályához képest, amennyiben egy, a makrogazdasági környezetből (itt konkrétan a pénzkínálat változását teszteltük), érkező váratlan sokk éri a rendszert.

A kutatás rész és végleges eredményeit számos rangos konferencián bemutattuk, megvitattuk (pl. Európai agrárközgazdász társaság szemináriumai, kongresszusa, Nemzetközi agrárközgazdász társaság kongresszusa). A konferencia CD (proceedings) típusú publikációkat leszámítva, a kutatás eredményeit elsősorban nemzetközi impaktfaktoros szaklapokban próbáltuk publikálni. Ez, miként alább tárgyaljuk, részben sikerült is.

- A Shagaian és társai (2002) elméleti modellhez egyrészt legjobban illeszkedő, másrészt ökonometriailag (például a diagnosztikai tesztek szempontjából) is leginkább megfelelő eredményeket Szlovénia esetében kaptuk, ezzel foglalkozó tanulmányt impact faktoros folyóirat (*Transformations in Business&Economics*) közlésre már 2010-ben elfogadta, várhatóan 2012 tavaszán megjelenik.
- A lengyel adatok alapján készült tanulmányt egy konferenciakötetben publikáltuk.
- A magyar mezőgazdasági árak túlszaladását 2 tanulmány tárgyalja, egyik publikálása folyamatban van a *Competitio*, a másik tanulmány jelenleg bírálat alatt az *African Journal of Agricultural Research* című nemzetközi folyóiratnál.